

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ՏԵՂԱՊԱՀ
ԱՄԵՆԱՊԱՏԻԻ Տ. ԹՈՐԳՈՄ ՊԱՏՐԻԱՐԷ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ
ԳՈՐԾԱՐԱՐ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐԸ ԵՒ ՈՒՂԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Վաթողիկոսական Տեղապահ Ամենապատիւ Տ. Թորգոմ Պատրիարք Մանուկեան, դէպի Երուսաղէմ իր մեկնումից առաջ, Գերագոյն Հոգևոր Խորհուրդի Հոկտեմբեր 3 նիստում տեղեկացրեց Սեպտեմբերի 1-ից սկսեալ կատարուած աշխատանքների մասին: Բացի պաշտօնական հանդիպումներից՝ Հայաստանի նախագահի և պետական անձանց հետ, Հայաստանի Հիմնադրամի Հոգաբարձուների ժողովին մասնակցելուց, Մայր Աթոռի միաբանութեան, պաշտօնեաների, ուսանողութեան հետ ունեցած տեսակցութիւններից, յիշեց Սեպտեմբեր 10 և 11, Ծաբաթ և Կիրակի օրերին իր այցելութիւնը Սիւնեաց թեմին: «Ծաբաթ յետ միջօրէին, ճամբու վրայ հանդիպեցանք Եղեգնաձոր, Գլաձոր, Ս. Խաչ, Գորիսի Վերնաշէնի մատուռը (որուն բարձունքէն ցոյց տրուեցան Հինգերորդ դարէն մնացած եկեղեցոյ մը անխնամ թողուած մնացորդը), և Գորիսի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին, որուն նորոգութիւնը յառաջ կը տարուի ժողովուրդին ջանքերով...: Գորիսէն անցանք Որոտանի Սատանայի կամուրջը, որուն մօտիկն է Հին Տարեցներու շէնքը, որ այժմ կը գործածուի որպէս բուժարան պատերազմէն վիրաւոր զինուորներու...: Կիրակի առաւօտ բարձրացանք Տաթևի վանք, ուր կարճ պաշտամունք մը կատարեցինք և ստուգեցինք շէնքերուն նորոգութեան կարիքը: Դէպի մանուկներու ճամբար ճամբուն վրայ այցելեցինք Սիսիանի Ս. Յովհաննէս եկեղեցին: Ծամբարը Սմբատայ Դղեակի լեռան ստորոտը կը գտնուի, կարելիութիւններով լեցուն, գետակով և անտառով օժտուած: Դէպի Էջմիածին վերադարձի ճամբու վրայ, ուշ երեկոյին հանդիպեցանք Նորավանք հրաշակերտ եկեղեցին, որ նոյնպէս կարիքն ունի անհրաժեշտ նորոգութեան:.... Սեպտեմբերի 20-ին Երրակի թեմի առաջնորդ Գրիգորիս Արքեպիսկոպոս Բունիաթեանի խնդրանքով մեկնեցինք Սպիտակ, օրհնելու համար կառուցուելիք եկեղեցոյ հողը»:

Տեղապահ Սրբազան Հայրը 12 Հոկտեմբեր 1994-ին Երևան-Փարիզ թռիչքով մեկնեց Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնից: Փարիզում մնաց երեք օր: Այդ ժամանակամիջոցին հանդիպումներ ունեցավ Հայրապետական պատուիրակ Արևմտեան Եւրոպայի և Առաջնորդ Փարիզի Հայոց՝ Գերաշնորհ Տ. Գիստարքեպիսկոպոս Նազգաշեանի, Գերմանիայի Հայոց առաջնորդ Գերաշնորհ Տ. Գարեգին եպիսկոպոս Պեքճեանի, Հայրապետական պատուիրակի փոխանորդ Միշին Ֆրանսայի Հայոց եկեղեցւոյ՝ Գերաշնորհ Տ. Նորվան եպիսկոպոս Զաքարեանի, ուրիշ հոգևորականների և ազգային դէմքերի հետ: Նրանց տեղեկացրեց Էջմիածնում տեղի ունեցող պատրաստութիւնները և կարգադրութիւնները՝ մասնատրապէս Ազգային-Եկեղեցական ժողով հրաւիրելու մասին:

Կաթողիկոսական Տեղապահ Թորգոմ Պատրիարքը 16 Հոկտեմբեր 1994-ի Փարիզ-Երուսաղէմ թռիչքով հասավ Երուսաղէմի Հայ Պատրիարքարան:

Պատրիարք Սրբազան Հայրը, Երուսաղէմի Պատրիարքարանում ընդունեց տարբեր Եկեղեցիների ներկայացուցիչներ և պետական անձնատրութիւններ:

17 Հոկտեմբերին, տարիներով Վատիկան Եկեղեցիների Միութեան բաժանմունքի նախագահ Գարտինալ Ուիլիպրանտսը այցելեց Ա. Յակոբայ Մայր Տաճար, երեկոյեան ժամերգութեան մասնակցելով, Պատրիարքարանի միաբանութեան հոգևոր հայրերի ընկերակցութեամբ Պատրիարքարանի դահլիճում ընդունուեց Կաթողիկոսական Տեղապահ Ամենապատիւ Պատրիարք Սրբազան Հօր կողմից: Էկումենիկ ձեռնարկումների գործակիցները անդրադարձան Նիւ Եորքի, Էջմիածնի և Հռոմի մէջ կազմակերպուած հանդիպումներին՝ յիշելով հանգուցեալ Վազգէն Ա Վեհափառ Կաթողիկոսի պատմական այցելութիւնը Վատիկան 1970 Մայիսին, Պօղոս Զ Պապի հիւրընկալութեամբ:

18 Հոկտեմբերին, Գերմանիայից և Միշին Արևելքի տարբեր երկրներից Լուտերական հոգևորականներ և աստուածաբաններ, Երուսաղէմում իրենց կազմակերպած հաւաքոյթի առիթով, Կաթողիկոսական Տեղապահ Պատրիարք Հօր հետ հանդիպում ունեցան, խօսակցելով կրօնական, ընկերային և հովուական հասարակաց հարցերի մասին:

19 Հոկտեմբերին, երեկոյեան, Պատրիարքարանի դահլիճում միաբանութեան հոգևոր հայրերը, հաւաքուելով պողատեղանի շուրջ, ունկնդրեցին Կաթողիկոսական Տեղապահ Պատրիարք Սրբազան Հօր տուած տեղեկութիւնները՝ Վեհափառ Հայրապետի յուղարկատրութեան կանոնատրութեան և պետական հովանատրութեան, Կաթողիկոսական Տեղապահի ընտրութեան, և յառաջիկային գումարուելիք Ազգային Եկեղեցական ժողովին հետ առնչուած հարցերի և յետագայում կատարուելիք աշխատանքների մասին:

Կաթողիկոսական Տեղապահ Պատրիարք Սրբազան Հօր այցելեցին նաև Եկեղեցիների Համաշխարհային Խորհուրդի նախորդ Ընդհանուր Քարտուղար Էմիլիո Կաստրոն և ուրիշներ:

26 Հոկտեմբերին, յատուկ հրաւերով, Կաթողիկոսական Տեղապահ Պատ-

րիարք Սրբազան Հայրը ներկայ գտնուեց Էլաթի անապատում Յորդանանի և Իսրայելի միջև ստորագրուած համաձայնագրի արարողութեան, ուր ներկայ էին Իսրայելի և Յորդանանի վարչապետները, ԱՄՆ-ի նախագահ Բիլ Կլինթոնը, Յորդանանի Հուսէյն թագաւորը և մօտ վեց հազար կառավարական և դիւանագիտական բարձրաստիճան անձինք, օտար երկրների պետական և հոգևորական ներկայացուցիչներ:

27 Հոկտեմբերին, Պատրիարք Հօր գահակալութեան չորրորդ տարեդարձը նշուեց միաբանութեան, աշակերտութեան և համայնքի ներկայացուցիչների կողմից:

Կաթողիկոսական Տեղապահ Պատրիարք Սրբազան Հայրը խորհրդակցութիւններ ունեցաւ նաև Երուսաղէմի Պատրիարքների և այլ հոգևոր պետերի հետ: Նախագահեց Տնօրէն ժողովի նիստերին՝ նկատի առնելով թէ՛ միջեկեղեցական հարցերը սուրբ տեղերի վերաբերեալ և թէ՛ շինարարական աշխատանքների վերաբերեալ, որոնք առաջ են տարւում մեծ ծրագրերով՝ Եաֆայի, Ռեմլէյի վանքերի վերանորոգումներով և Երուսաղէմի հողերի վրա նոր շինարարութիւններով:

Նոյեմբերի 6-ին, Գիւտ Խաչի տօնին, Քրիստոսի Ա. Յարութեան Տաճարի մէջ, հայկական պատարագով և մեծահաւնդէս թափոր կազմելով տօնուեցաւ Գիւտ Խաչի տօնը:

9 Նոյեմբերին, Երուսաղէմից դէպի Էջմիածին ճանապարհին վրայ, հանդիպեց Սոչի քաղաքը և այնտեղ մնաց երկու օր, հանդիպումներ ունենալով Հիւսիսային Կովկասի առաջնորդի փոխանորդ Հոգեշնորհ Տ. Եզնիկ Ծ. վարդապետ Պետրոսեանի և հոգևորական հայրերի հետ:

10 Նոյեմբերի առաւօտեան, Ադլեր քաղաքի քաղաքագլուխ Տիար Ազատ Ասատուրովը քաղաքապետարանում ընդունեց Կաթողիկոսական Տեղապահ Պատրիարք Սրբազան Հօրը՝ տեղի հայ համայնքի ներկայացուցիչների հետ, որից յետոյ Պատրիարք Սրբազան Հայրը այցելեց նոր կառուցուող Ա. Սարգիս եկեղեցին և ծանոթացաւ եկեղեցու կառուցման աշխատանքներին:

Նոյն օրը, երեկոյեան ժամը 17-ին, Սոչիի մատուռ-եկեղեցում Կաթողիկոսական Տեղապահ Պատրիարք Սրբազան Հայրը նախագահեց երեկոյեան ժամերգութեան, որից յետոյ հայրական խօսքով դիմեց խումներամ բազմութեան:

Երեկոյեան ժամը 19-ին, Սոչիի և Ադլերի հայ համայնքների կողմից տրուեց ողջերթի ճաշկերոյթ՝ ի պատիվ Կաթողիկոսական Տեղապահ Սրբազան Հօր և նրա ուղեկիցների, որտեղ ներկայ էին քաղաքագլուխ Տիար Ազատ Ասատուրովը, Ռուս Եկեղեցու ներկայացուցիչ Հայր Ինոքենտիոսը, եկեղեցական և մշակութային միութիւնների նախագահներ և հայ համայնքի ներկայացուցիչներ:

Յաջորդ օրը, առաւօտեան, Պատրիարք Սրբազան Հայրը հրաժեշտ տուեց Սոչի քաղաքին և ինքնաթիռով ժամանեց Երևան՝ ժամը 14-ին:

Էջմիածնից դէպի Փարիզ և Երուսաղէմ ճանապարհին Պատրիարք Սրբազան Հօր ընկերակցեց Երուսաղէմի միաբաններից Հայր Ռազմիկ վար-

դապետ Պողոսեանը, իսկ Երուսաղէմից Երևան վերադարձին՝ Էջմիածնի միաբաններից Հայր Միքայէլ Ծ. վարդապետ Աջապահեանը:

27 Նոյեմբեր 1994—Կաթողիկոսական Տեղապահ Պատրիարք Սրբազան Հայրը, Կիրակի առաւօտ ժամը 9-ին, Գաւազանակիր Հայր Միքայէլին ընկերակցութեամբ, ինքնաշարժով ճամբայ ելան դէպի Դիլիջան, Իջևան, Ս. Մակարայ Վանք: Բայց Եղվարդէն անդին ծանր ձիւնը դժուարանցանելի դարձուցած էր ճանապարհը: Բազում ինքնաշարժեր չէին կրցած անելի առաջ երթալ: Նոյնպէս Տեղապահ Սրբազանի ինքնաշարժը: Եւ Երևանի ճանապարհով Վանք վերադարձան:

4 Դեկտեմբեր 1994—Ծանապարհները թէև ձիւնածածկ բայց կլիման անելի մեղմ էր: Տեղապահ Սրբազան Հայրը, Կիրակի առաւօտ ժամը 10—5 ինքնաշարժով այցելեց վեց եկեղեցիներ, Էջմիածինէն Խոր Վիրապ և Երևան ճանապարհին վրայ:

— Դիմիտրով գիղի մէջ, Ս. Աստուածածին եկեղեցուց բացի որ հովիւ քահանա չունի, հանդիպեցաւ Ասորական, Ռուս Ուղղափառ Եկեղեցու փոքրիկ մատուռը, որուն ոռու քահանան Երևանի եկեղեցին այցելելու գացած էր: Ռուս Պատրիարքութեան ենթակայ Ասորիները հայախօս են:

— Արտաշատի Մրգաւան գիղին ճամբան երբ կը հարցնէին գիւղացիներուն, արդէն Դալար գիղն էին մտած, և իրենց աջին տեսան Ս. Աստուածածին եկեղեցին: Երիտասարդ ժամկոչ մը մուտքին նստած, եկեղեցույ դուռը բաց կը պահէր մոմ վառիլ ուզող հաւատացեալներուն համար: Միայն քանի մը տարի է շէնքը վերադարձուցած են Մայր Աթոռին: Գինիի գործարանի պահեստանոցի վերածուած էր մինչ այդ: Նոյեմբերի մէջ եկեղեցույ կստուցման 100 ամեակն են տօներ: Ժամկոչը քահանային տունին ճամբան ցոյց տուաւ: Տ. Յարութիւն քհնյ. Խեչումեանը, 87 տարեկան, 1946ին Պարսկաստանէն ներգաղթած, տան մէջ վառարանին առջև կը տաքնար: Չէ կրնար պատարագել: Երևանէն իր աղջիկ թոռը երկու զաւակներով այցելութեան էին եկած: Պատմեց իր կեանքէն:

— Մրգաւանի Ս. Յակոբ եկեղեցին միայն հինգ րոպէ հեռու էր Տ. Յարութիւնի տունէն: Պատարագը աւարտած էր, ժողովուրդը տակաւին եկեղեցին էին, և Տ. Թադէոս Աւագեան երիտասարդ քահանան մանուկի մը մկրտութիւնը կատարելու կը պատրաստուէր: Դպրաց դասի չորս երգչուհիները կրօնական երգեր երգեցին շնորհալի կերպով: «Տէր ողորմեան» երգեցին, ժողովուրդին մեծ մասը ծունկի եկաւ: Տեղապահ Սրբազանը ողջունեց ժողովուրդը: Քաջալերեց որ իրենց հաւատքին մէջ ամուր մնան, հակառակ աղանդաւորներու փորձիչ և բաժանարար գործունէութեան, Փորձութեան լեռան վրայ Յիսուսին պատասխանները յիշեցնելով ընդդէմ Սատանայի հրապուրիչ խոստումներուն: Եւ հակիրճ բացատրութիւնը տուաւ Մկրտութեան և Ս. Միտոնով դրոշմի խորհուրդներուն:

— Տեղապահ Սրբազանը Մրգաւանէն մեկնեցաւ դէպի Խոր Վիրապ: Ժամը 12.30 էր, և բակին մէջ, պսակուելիք զոյգ մը կարգի կը սպասէր: Անգլիացի զոյգ մը որ Հայաստան եկած էին երկու կամ մինչև իսկ հինգ

տարի մնալու պատրաստակամութեամբ, տեսան ժողովուրդին մօտենալը և Տեղապահ Սրբազանի աջը համբուրելը: Տեղապահ Սրբազանը, նախ անգլերէն և ապա հայերէն բացատրեց իմաստը աջահամբոյրին և «Օրհնեցէք Տեր Հայր», «Օրհնեցէք Սրբազան Հայր» ասելուն:

Երեք հոգևորականները—վանահայր Տ. Մխիթար քհնյ. Սարիբէկեան, Տ. Թադէոս Քհնյ. Տէրտէրեան, Տ. Յովհաննէս քհնյ. Շահնազարեան—կը հետևէին կարգադրութեանց: Եկեղեցիէն ներս Տ. Յովհաննէս արդէն սկընած էր պսակի մը արարողութիւնը:

Երեք քահանաներուն, Հ. Միքայէլին և վարորդին հետ միասին ճաշեցինք, ատի տեղեկանալով իրենց գործունէութեանց: Հայաստանի մէջ ոռու դեսպանը իր տիկնոջ հետ եկած էր իբրև հիւր ուրիշ պսակի մը: Անգլերէնով խօսեցանք Հայաստանի ընդհանուր կացութեան և կրօնական աւանդութիւններու և պսակի խորհուրդի մասին: Փափաք յայտնեց և բերաւ նորապսակ զոյգը և ընտանեկան պարագաները Տեղապահ Սրբազանի օրհնութիւնն ալ ստանալու համար:

— Խոր Վիրապէն Տեղապահ Սրբազանը ժամը 1.30ին մեկնեցաւ դէպի Արարատ գիւղ: Եկեղեցին սովետական շրջանին գործածուած է իբրև շտեմարան: Վեց տարի առաջ յանձնուած է Մայր Աթոռին: Բեմին վրայ Համատէս Աւետարան մը դրուած էր, 1866ին Էջմիածին տպուած: Պատերը մերկ: Տանիքը թիթեղածածկ: Ոչ մէկ գմբէթ: Բակին մէջ Անդրանիկի յուշարձանը կանգնած: Բակին մէկ կողմը՝ Արցախի, միւս կողմը՝ Հայրենական պատերազմի զոհուածներուն յիշատակին յուշարձաններ: Տ. Վահան քհնյ. Արամեանը չը տեսանք, թաղման արարողութեամբ զբաղուած էր:

— Դէպի Երևան ճամբուն վրայ, Տեղապահ Սրբազանը հանդիպեցաւ Նորագաւիթ, Ս. Գէորգ եկեղեցին: Երկու քահանա հայրեր, Տ. Համազասպ Փապունճեան և Տ. Սարգիս Չափարեան տեղեկութիւններ տուին եկեղեցւոյ տպաւորիչ կառոյցին և իրենց գործերուն մասին: Պատերու ծեփերուն տակէն որմնանկարներ յայտնուած են, բաւական մաշած: Սովետական շրջանին եկեղեցին գործածուած է իբրև շտեմարան և պատերը ծեփուած: Ժամանակ մը առաջ Ս. Գէորգ եկեղեցին վերադարձուած է Մայր Աթոռին: Նոյն շրջափակին մէջ կայ առանձին մատուոտ մը, որ տրուած է Վրաց Կաթողիկոսին ենթակայ համայնքի մը, որու քահանայի մը խնամքին յանձնուած: Հայախօս ոռու քահանան օգնութեան խնդրանք ներկայացուց Տեղապահ Սրբազանին, մատուոտը բարեզարդելու համար: